

TRŽIŠTE KARTIČNIH PROIZVODA U BOSNI I HERCEGOVINI

CARD PRODUCTS MARKET IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Mr Emina Čačković*
Privredna banka Sarajevo d.d. Sarajevo

APSTRAKT

Posljednjih godina, u uslovima globalizacije bankarski sektor prolazi kroz brojne promjene koje su posljedica dijelom političkih, tehnoloških, ekonomskih i demografskih promjena, a dijelom su rezultat promjena finansijskog sektora. Globalizacija je stvorila jedno veliko bankarsko tržište na kojem mogu opstati samo najspremniji. Moderne banke za razliku od tradicionalnih, karakteriše orijentacija prema klijentu. Banke sve brže reaguju na tržišne izazove. Imperativ svakog, pa i bankarskog poslovanja današnjice, je kako stići što prije do kupaca. U ovom radu opisano je stanje i tendencije na tržištu kartičnih proizvoda u Bosni i Hercegovini.

Cljučne riječi: Kartično poslovanje, debitne, kreditne i kartice sa odgođenim plaćanjem

ABSTRACT

In recent years, as an effect of globalization, the banking sector is going through a number of changes which, to some extent, have been caused by political, technological, economic and demographic changes and partially as a result of changes in the financial sector. Globalization has created a large banking market where only the fittest can survive. Modern banks, as opposed to traditional ones, are characterized by client orientation. Banks are rapidly responding to market challenges. The imperative for everyone, including the banking business today, is to reach their customers in the fastest way possible. This paper describes the status and trends in the market of card products in Bosnia and Herzegovina.

Key words: card business, debit, credit and charge card

UVOD

Platne kartice predstavljaju specifičan instrument bezgotovinskog plaćanja izdat od strane finansijske, trgovinske ili specijalizovane organizacije koja omogućava korisniku da izvrši svoju obavezu plaćanja prema prodavcu robe ili izvršiocu usluga jednostavno prezentacijom svoje kartice. Prvi put se pojavljuju krajem XIX stoljeća u SAD-u, kada su korisnici kartica mogli u Hotel Creditletter Company umjesto gotovim novcem, da sa posebnom karticom plaćaju hotelske usluge. Početkom 1950. godine osnovana je prva specijalizovana organizacija u New York-u pod nazivom Diners Club koja je emitovala kartice. Glavni svjetski kartičarski brendovi danas su American Express, Discover Financial Services, Japan Credit Bureau, MasterCard Worldwide i Visa International. Prve platne kartice u Bosni i Hercegovini su se pojavile 1969. godine, a nudio ih je Diners Club International. Nakon završetka rata, pojavljuju se i drugi brendovi, tako da su danas u Bosni i Hercegovini u upotrebi uglavnom: American Express, MasterCard, Diners, Bamcard i Visa.

Zahvaljujući karticama rizik nošenja gotovine iščezava/blijedi, a kao univerzalno sredstvo plaćanja produžava radno vrijeme bankarstva 0-24 h. Kartični proizvod praktično je postao svjetska valuta, toliko raširena da se danas Visa i MasterCard kartice prihvataju na više desetaka miliona prodajnih i uslužnih mjesta, u preko 200 zemalja svijeta [<http://www.erstebank.hr>].

Platne kartice se mogu pojaviti u dva osnovna oblika i to u obliku debitnih kartica i u obliku kreditnih kartica. Debitne kartice su limitirane iznosom sredstava na depozitnom računu korisnika kartice, a kreditne kartice iznosom kredita koji korisnik kartice može koristiti kod izdavaoca kartice [Dušanić, 2004].

Specijalizovane kartice su po pravilu debitne, univerzalne kartice su obično kreditne, a banakarske kartice mogu biti i debitne i kreditne. U praksi se platne kartice mogu naći sa različitim tehničkim karakteristikama. Za njihovu lakšu primjenu i upotrebu određeni podaci vezani za korisnika, njegove finansije i identifikaciju moraju biti napisani na njoj.

* eminacackovic@gmail.com

Uvođenje platnih kartica, kao i sva elektronska rješenja koja su razvijena i uvedena u sferi elektronskih plaćanja korištenjem platnih kartica, zapravo kao glavni cilj imaju smanjenje gotovog novca u opticaju [Miller, 1993].

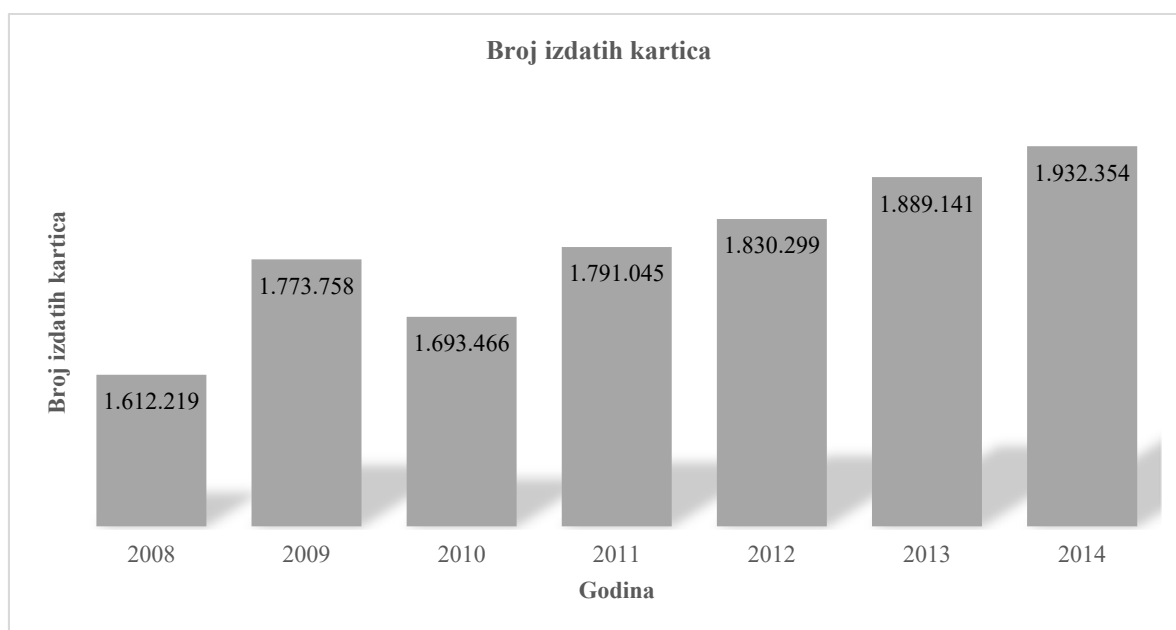
Elektronska tehnologija omogućila je da banke u poslovanju sa građanima koriste elektronske platne kartice, a razvijene informacione mreže su omogućile elektronizaciju šalterskog poslovanja putem bankomata, odnosno, ATM uređaja [Hadžić, 2009]. Za njihov razvoj podjednako su zainteresovani i banke i klijenti, a mogu se definisati kao uređaji za polaganje i podizanje gotovog novca bez fizičkog prisustva bankarskog službenika. To su elektronski šalteri za podizanje gotovine pomoću platnih kartica (kreditnih ili debitnih).

EFT/POS ili POS sistemi su elektronski komunikacioni sistemi koji spajaju potrošača, banku i trgovinu. Radi se o elektronskim sistemima za plaćanja kupljene robe u trgovini i podjednako su značajani i za kupce i za prodavce.

KARTIČARSTVO U BOSNI I HERCEGOVINI

Broj aktivnih kartica

Sa izuzetkom Razvojne banke FBiH sve poslovne banke u Bosni i Hercegovini u toku 2014. godine izdavale su platne kartice svojim klijentima. Riječ je o globalnim brendovima: MasterCard, Visa, American Express i Diners. Dvije banke, odnosno KIB Banka d.d. Velika Kladuša i Union banka d.d. Sarajevo nudile su klijentima jedinu domaću karticu BamCard [<http://www.cbbh.ba>]. Na Grafikonu 1 dat je prikaz broja aktivnih kartica u intervalu od 2008. do 2014. godine u našoj zemlji.

Grafikon 1. Prikaz broja aktivnih kartica u intervalu od 2008. do 2014. godine u BiH

Izvor: <http://www.cbbh.ba>

Ukupan broj aktivnih kartica, zaključno s 31.12.2014. godine, iznosi 1.932.354. Iako je u 2010. godini zabilježen pad broja izdatih kartica za 4,53% u odnosu na 2009 godinu, u Bosni i Hercegovini postoji stalni trend porasta broja izdatih kartica u periodu od 2008. do 2014. godine. Primjetno je usporenje rasta broja izdatih kartica sa 10,02% iz 2009. godine na 2,29% u 2014. godini. Prosječan rast za posljednjih sedam godina je 3,16% godišnje.

Zastupljenost kartica po brendovima i tipovima

Zastupljenost aktivnih kartica prema brendovima u periodu od 2010. do 2014. godine na bankarskom tržištu Bosne i Hercegovine prikazan je u Tabeli 1.

Tabela 1. Prikaz broja kartica, prema brendovima, u intervalu od 2010. do 2014. godine u BiH

Godina	MasterCard	Visa	Diners	American Express	BamCard
2010.	486.230	1.171.237	1.003	8.363	25.618
2011.	506.181	1.258.923	902	7.390	17.649
2012.	541.389	1.275.925	804	7.390	13.418
2013.	607.700	1.261.893	676	6.098	12.774
2014.	645.879	1.268.252	453	6.570	11.200

Izvor: <http://www.cbbh.ba>

Iz Tabele 1. vidljivo je da je na bankarskom tržištu Bosne i Hercegovine najzastupljeniji brend Visa kartice, a značaj udio također ima i brend MasterCard. Također, Visa bilježi i najveći porast u posmatranom periodu od 7,4% na godišnjem nivou. Prosječan godišnji rast MasterCard kartice je 2,1%. Ostale kartice bilježe pad broja aktivnih kartica koji u slučaju American Express kartice iznosi -5,3%, Diners -17,5% i BamCard -18,1%.

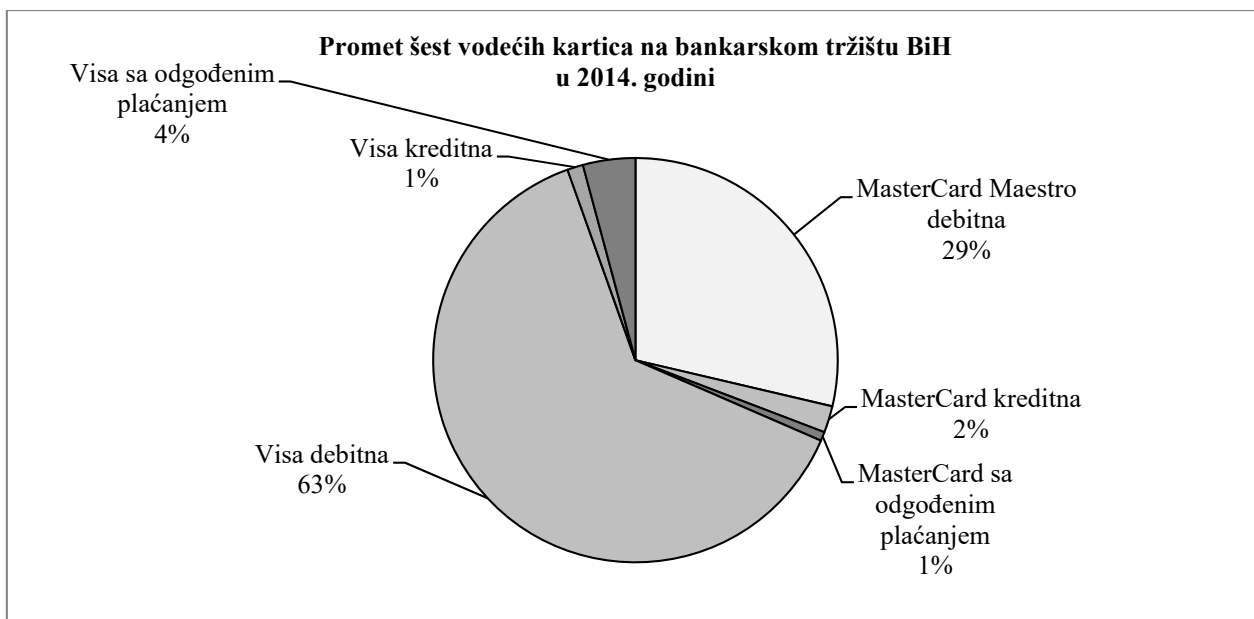
Ukoliko platne kartice posmatramo po tipu kartice, na bankarskom tržištu Bosne i Hercegovine najzastupljenije su debitne kartice, prikaz navedenog dat je u Tabeli 2.

Tabela 2. Prikaz broja aktivnih kartica po tipovima

Godina	Debitne	Kreditne	Sa odgođenim plaćanjem
2011.	1.480.885	100.453	129.707
2012.	1.513.818	202.866	121.901
2013.	1.562.277	209.059	122.841
2014.	1.601.616	208.838	121.900

Izvor: <http://www.cbbh.ba>

Kartica sa najvećim iskazanim prometom u 2014. godini je Visa debitna sa prometom u iznosu od KM 4.502.693.249. Slijedi je Maestro debitna sa prometom od KM 2.048.183.130. Na Grafikonu 2 dat je prikaz prometa šest vodećih kartica na bankarskom tržištu Bosne i Hercegovine u toku 2014. godine.

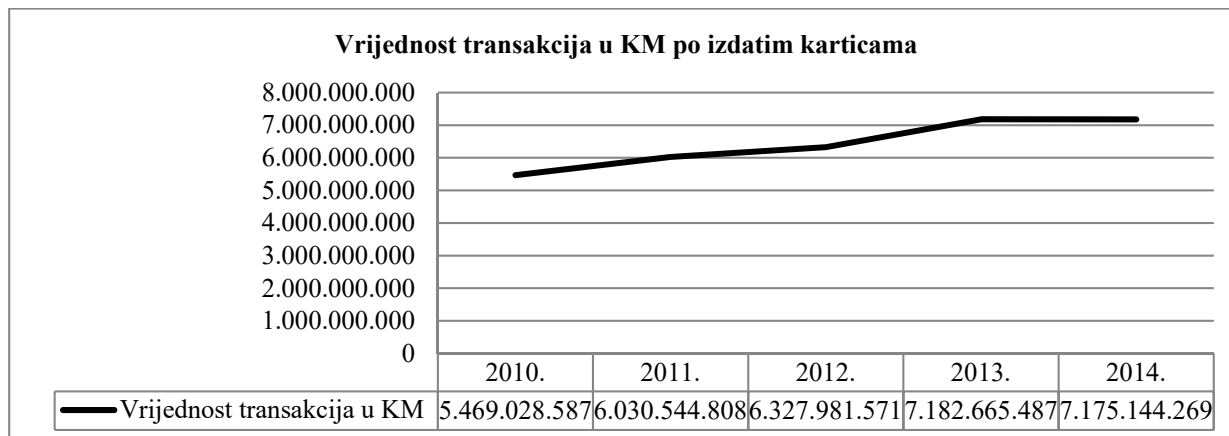
Grafikon 2. Prikaz prometa šest vodećih kartica na bankarskom tržištu Bosne i Hercegovine u toku 2014. godine

Izvor: <http://www.cbbh.ba>

Vidi se da je najveći promet na bankarskom tržištu Bosne i Hercegovine ostvaren preko Visa debitnih kartica čije učešće u ukupnom prometu ostvarenom preko kartica izdatih u Bosni i Hercegovini iznosi 63%.

Promet po izdatim karticama

Na Grafikonu 3. prikazana je vrijednost transakcija u KM po izdatim karticama. Od 2010. godine vrijednost transakcija prosječno raste 7,15%. U toku 2014. godine zabilježen pad vrijednosti transakcija za 0,10%.

Grafikon 3. Prikaz vrijednosti transakcija u KM po izdatim karticama

Izvor: <http://www.cbbh.ba>

Prosječna vrijednost transakcija i prosječan promet po kartici

U Tabeli 3. prikazana je visina prosječne transakcije u KM, odnosno vrijednost i broj izvršenih transakcija za protekle 4 (četiri) godine. Od 2010. godine povećan je broj transakcija sa 39.716.105 na 58.945.668 koliko ih je bilo u toku 2014. godine, sa ukupnom vrijednošću od KM 7.175.144.269.

Tabela 3. Prikaz visine prosječne transakcije u intervalu od 2010. do 2014. godine

	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Vrijednost transakcija u KM	5.469.028.587	6.030.544.808	6.327.981.571	7.182.665.487	7.175.144.269
Broj transakcija	39.716.105	45.921.717	60.247.797	62.982.773	58.945.668
Visina prosječne transakcije	137,7	131,32	105,03	114,04	121,72
Razlika u odnosu na prethodnu godinu	x	-6,38	-26,29	9,01	7,68

Izvor: <http://www.cbbh.ba>

Iz priloženog je vidljivo da je prosječna vrijednost jedne transakcije u toku 2014. godine bila KM 121,72, te ja za KM 7,68 veća nego u 2013. godini kada je iznosila KM 114,04. Evidentna je tendencija rasta vrijednosti prosječne transakcije u posmatranom periodu.

U Tabeli 4. prikazan je prosječan promet po jednoj kartici izražen u KM, odnosno vrijednost transakcija i broj izdatih kartica za protekle 4 (četiri) godine. Od 2010. godine povećan je broj izdatih kartica sa 1.693.466 na 1.932.354 u 2014. godini.

Tabela 4. Prikaz prosječnog prometa po jednoj kartici u intervalu od 2010. do 2014. godine

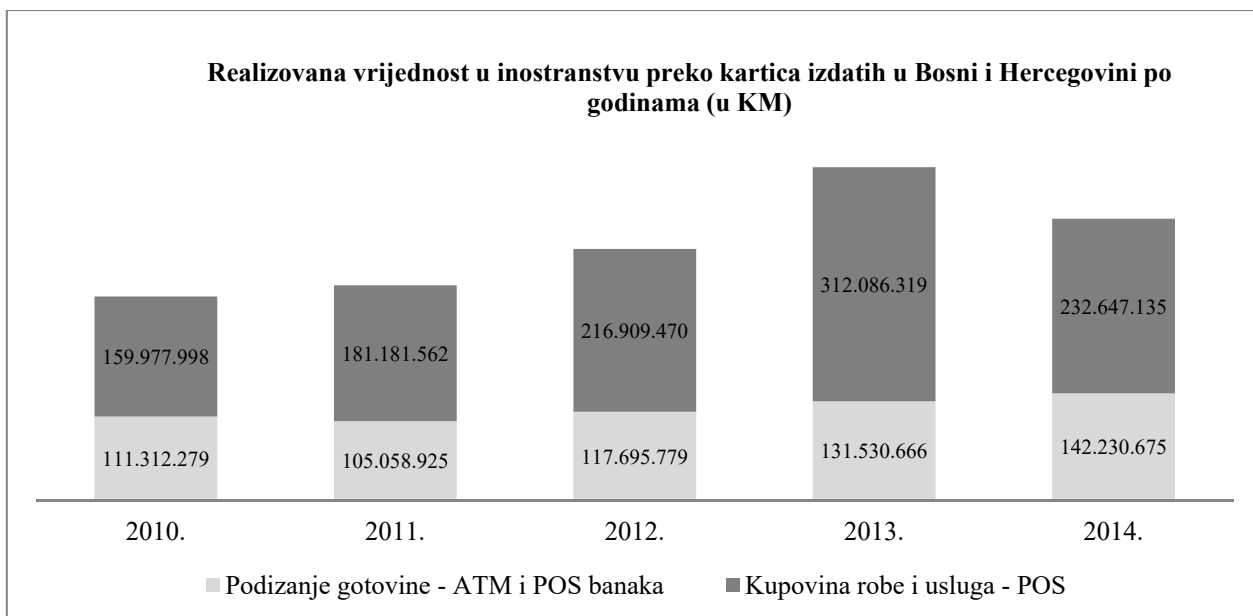
	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Vrijednost transakcija u KM	5.469.028.587	6.030.544.808	6.327.981.571	7.182.665.487	7.175.144.269
Broj kartica	1.693.466	1.791.045	1.839.021	1.889.141	1.932.354
Prosječan promet po jednoj kartici	3.229	3.367	3.441	3.802	3.713
Razlika u odnosu na prethodnu godinu	x	138	74	361	-89

Izvor: <http://www.cbbh.ba>

Prosječan godišnji promet po jednoj kartici u 2014. godini iznosio je KM 3.713 za razliku od KM 2013. godine kada je bio veći i iznosio je KM 3.802. Dakle, u toku 2014. godine zabilježeno je smanjenje iznosa prosječnog prometa po jednoj kartici za KM 89, odnosno prosječan prometa po jednoj kartici u 2014. godini bilježi pad u odnosu na 2013. godinu za 2,34%.

Realizacija karticama domaćih banaka u inostranstvu

Na ATM i POS uređajima banaka u inostranstvu, građani Bosne i Hercegovine preko platnih kartica izdatih u našoj zemlji, u toku 2014. godine, realizovali su ukupan iznos novčanih sredstava u vrijednosti od KM 374.877.810, a što je u odnosu na realizaciju u toku 2013. godine manje za KM 68.739.175. Grafikon 4. daje prikaz realizovane vrijednosti novčanih sredstava u inostranstvu preko kartica izdatih u Bosni i Hercegovini u intervalu od 2010. do 2014. godine.

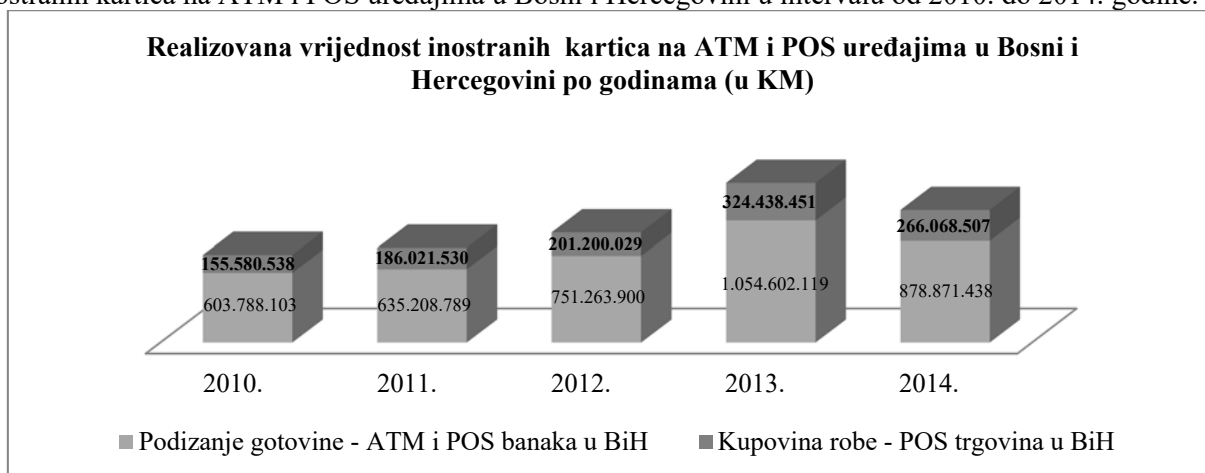
Grafikon 4. Prikaz realizovane vrijednosti u inostranstvu preko kartica izdatih u Bosni i Hercegovini

Izvor: <http://www.cbbh.ba>

Od ukupnog iznosa realizovane vrijednosti kartica izdatih u našoj zemlji na ATM i POS uređajima u inostranstvu u toku 2014. godine, 38% odnosi se na podizanje gotovine, a 62% na plaćanje roba i usluga. Vrijednost transakcija kod podizanja gotovine u protekle 4 (četiri) godine je rasla u prosjeku 6,58%. Rast vrijednosti transakcija kupovine robe i usluga u prosjeku je iznosio 12,85%, ali je u 2014. godine zabilježen pad vrijednosti realizovanih transakcija kupovine roba i usluga za 25,45% u odnosu na 2013. godinu.

Realizacija inostranih kartica u Bosni i Hercegovini

Karticama banaka iz inostranstva strani građani su na ATM i POS uređajima u Bosni i Hercegovini u toku 2014. godine realizovali ukupan iznos novčanih sredstava u vrijednosti od KM 1.144.939.945, a što je u odnosu na realizaciju u toku 2013. godine manje za KM 234.100.626. Grafikon 5. daje prikaz realizovane vrijednosti inostranih kartica na ATM i POS uređajima u Bosni i Hercegovini u intervalu od 2010. do 2014. godine.

Grafikon 5. Prikaz realizovane vrijednosti inostranih kartica na ATM i POS uređajima u Bosni i Hercegovini

Izvor: <http://www.cbbh.ba>

Od ukupnog iznosa realizovane vrijednosti inostranih kartica na ATM i POS uređajima u Bosni i Hercegovini u toku 2014. godine 77% odnosi se na podizanje gotovine, a 23% na plaćanje roba i usluga. Vrijednost transakcija kod podizanja gotovine u protekle 4 (četiri) godine je rasla u prosjeku 11,80%, ali je u toku 2014. godine zabilježen pad vrijednosti transakcija podizanja gotovine za 16,66% u odnosu na 2013. godinu. Rast vrijednosti transakcija kupovine robe i usluga u prosjeku je iznosio 17,75%, ali kao i kod podizanja gotovine,

zabilježen je i pad vrijednosti realizovanih transakcija kupovine roba i usluga u toku 2014. godine za 17,99% u odnosu na 2013. godinu.

Iako je u periodu od 2010. do 2014. godine zabilježen prosječan rast ukupnih transakcija od 12,98%, u 2014. godini je zabilježen pad ukupne realizovane vrijednosti za 16,98% u odnosu na 2013. godinu.

ZAKLJUČAK

Prema podacima Centralne banke Bosne i Hercegovine zaključno sa 31.12.2014. godine u našoj zemlji poslovalo je ukupno 27 banaka, od kojih se u većem ili manjem dijelu kartičnim poslovanjem bavi 26 banaka. U Bosni i Hercegovini je konstantno prisutan rast broja izdatih kartica. Prosječan rast u posljednjih 7 (sedam) godina iznosi 3,16%. Kada su pitanju brendovi kartica, na bankarskom tržištu Bosne i Hercegovine zastupljeni su American Express, MasterCard, Diners, Bamcard i Visa. Značajno je istaći da je na našem tržištu najzastupljenija Visa debitna kartica, a preko koje se konstanto bilježi najveći ostvarni promet u odnosu na druge brendove. Iz prikazanih podataka možemo vidjeti da za razliku od transakcija obavljenih karticama domaćih banaka u inostranstvu, upotreba inostranih kartica u Bosni i Hercegovini je u većoj mjeri oslonjena na ATM i POS uređaje, odnosno na podizanje gotovine, na što otpada čak 77% realizovane vrijednosti kartica, a samo 23% na kupovinu roba i usluga. Građani Bosne i Hercegovine u inostranstvu uglavnom kartice koriste za kupovinu roba i usluga, odnosno 62% realizovane vrijednosti kartica izdatih u našoj zemlji u inostranstvu se koristi za kupovinu roba i usluga. Na osnovu podataka Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, u Bosni i Hercegovini živi 3.791.662 stanovnika [Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2013] čime ukupan broj izdatih kartica iznosi 0,51 po stanovniku.

U svijetu je tokom 2011. godine izdato čak 900 miliona novih kartica. Ovaj neočekivani rast prvenstveno je posljedica rasta broja kartica u domaćim kartičnim shemama. Primjera radi, 1995. godine u svijetu je ukupno bilo manje od 800 miliona kartica, a 1999. godine manje od 1,4 milijarde kartica [Obradović i dr., 2007]. Podaci Europske Centralne banke pokazuju da je u Europskoj uniji prosjek 1,51 izdatih kartica po stanovniku [<http://sdw.ecb.europa.eu>]. U Mađarskoj je evidentiran najmanji broj izdatih kartica po stanovniku kada su u pitanju zemlje Europske unije, a koji iznosi 0,84.

Iz ovih podataka možemo zaključiti da je Bosna i Hercegovina i dalje u velikom zaostatku u odnosu čak i na zemlje Europske unije koje imaju najmanju penetraciju kartičnih proizvoda i da postoji veliki prostor za dodatni razvoj tržišta ovih proizvoda.

LITERATURA

- [1] <http://www.erstebank.hr>
- [2] Dušanić, B.J. (2004). *Monetarna ekonomija i bankarstvo*, Consseco Institut, S. Sarajevo – Beograd.
- [3] Miller, R., VanHouse, D. (1993). *Modern Money and Banking*, McGraw Hill International, New York.
- [4] Hadžić, M. (2009), *Bankarstvo*, Univerzitet Singidunum, Beograd.
- [5] <http://www.cbbh.ba>
- [6] Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine: *Preliminarni rezultati popisa stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013.*, Sarajevo 5. novembar 2013. godine
- [7] Obradović, S., Jovanović, D., Ilić, B., Mijalković, M., Perić, D., Žorić, A. (2007.) "*Development of credit card based payment system in Serbia*", International scientific conference UNITECH'07, TU – Gabrovo.
- [8] <http://sdw.ecb.europa.eu>